Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 20ής Σεπτεμβρίου 2018*

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Πρωτόκολλο της Χάγης σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής – Άρθρο 4, παράγραφος 3 – Αίτημα διατροφής που υπέβαλε ο δικαιούχος διατροφής ενώπιον της αρμόδιας αρχής του κράτους της συνήθους διαμονής του υπόχρεου – Απόφαση με ισχύ δεδικασμένου – Μεταγενέστερο αίτημα του υπόχρεου ενώπιον της ίδιας αρχής για μείωση του επιδικασθέντος ποσού της διατροφής – Παράσταση του δικαιούχου ενώπιον του δικαστηρίου – Καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου»

Στην υπόθεση C-214/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) με απόφαση της 28ης Μαρτίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 25 Απριλίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

Alexander Mölk

κατά

Valentina Mölk,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. G. Fernlund (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, S. Rodin και E. Regan, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– ο Alexander Mölk, εκπροσωπούμενος από τον L. Lorenz, Rechtsanwalt,

– η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους L. Inez Fernandes και M. Figueiredo, καθώς και από την M. Cancela Carvalho,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον M. Wilderspin και τη M. Heller,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 2ας Μαΐου 2018,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, της 23ης Νοεμβρίου 2007, σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής, που εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2009/941/ΕΚ του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009 (ΕΕ 2009, L 331, σ. 17, στο εξής: Πρωτόκολλο της Χάγης).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του Alexander Mölk και της θυγατέρας του Valentina Mölk, με αντικείμενο απαιτήσεις διατροφής.

Το νομικό πλαίσιο

Το Πρωτόκολλο της Χάγης

3 Το άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου της Χάγης, το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικός κανόνας περί εφαρμοστέου δικαίου», ορίζει τα εξής:

«1. Εκτός αντίθετης διάταξης του πρωτοκόλλου, οι υποχρεώσεις διατροφής διέπονται από το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής.

2. Σε περίπτωση αλλαγής της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής, εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους της νέας συνήθους διαμονής από τη στιγμή κατά την οποία επέρχεται η συγκεκριμένη μεταβολή.»

4 Το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ειδικοί κανόνες υπέρ ορισμένων δικαιούχων διατροφής», προβλέπει τα εξής:

«1. Οι ακόλουθες διατάξεις εφαρμόζονται σε περίπτωση υποχρεώσεων διατροφής:

α) γονέων έναντι των τέκνων τους·

[…]

2. Όταν, δυνάμει του δικαίου που αναφέρεται στο άρθρο 3, ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο, εφαρμόζεται το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή (lex fori).

3. Υπό την επιφύλαξη του άρθρου 3, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή εφαρμόζεται όταν ο δικαιούχος διατροφής έχει προσφύγει στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του. Εντούτοις, εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου, όταν ο δικαιούχος δεν μπορεί να επιτύχει διατροφή από τον υπόχρεο δυνάμει του δικαίου του δικάζοντος δικαστή.

[…]»

5 Το άρθρο 7 του εν λόγω Πρωτοκόλλου, το οποίο φέρει τον τίτλο «Καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου για τις ανάγκες συγκεκριμένης διαδικασίας», ορίζει τα εξής:

«1. Ανεξάρτητα από τις διατάξεις των άρθρων 3 έως 6, ο δικαιούχος και ο υπόχρεος διατροφής μπορούν, αποκλειστικά για τις ανάγκες συγκεκριμένης διαδικασίας που διεξάγεται σε δεδομένο κράτος, να ορίσουν ρητά ότι μια υποχρέωση διατροφής διέπεται από το δίκαιο του συγκεκριμένου κράτους.

2. Όταν ο καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου πραγματοποιείται πριν από την έναρξη της σχετικής διαδικασίας, αποτελεί το αντικείμενο συμφωνίας που υπογράφεται και από τους δύο διαδίκους, καταρτίζεται δε γραπτώς ή καταχωρίζεται με οποιοδήποτε μέσο που επιτρέπει τη μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενό της.»

6 Το άρθρο 8 του ως άνω Πρωτοκόλλου, το οποίο φέρει τον τίτλο «Καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου», έχει ως εξής:

«1. Ανεξάρτητα από τις διατάξεις των άρθρων 3 έως 6, ο δικαιούχος και ο υπόχρεος διατροφής μπορούν ανά πάσα στιγμή να ορίσουν ότι ένα από τα ακόλουθα δίκαια εφαρμόζεται σε υποχρέωση διατροφής:

[…]

β) το δίκαιο του κράτους στο οποίο έχει τη συνήθη διαμονή του ένας από τους διαδίκους κατά το χρόνο του καθορισμού·

[…]

3. Η παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στις υποχρεώσεις διατροφής έναντι προσώπου ηλικίας κάτω των 18 ετών ή έναντι ενηλίκου ο οποίος, λόγω αλλοίωσης ή ανεπάρκειας των προσωπικών του ικανοτήτων, δεν είναι σε θέση να υπερασπιστεί τα συμφέροντά του.

4. Ανεξάρτητα από το δίκαιο που έχουν ορίσει οι διάδικοι σύμφωνα με την παράγραφο 1, το ζήτημα κατά πόσον ο δικαιούχος μπορεί να παραιτηθεί από το δικαίωμα διατροφής ρυθμίζεται από το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου κατά το χρόνο του καθορισμού.

5. Εάν, κατά το χρόνο του καθορισμού, οι διάδικοι δεν ήταν πλήρως ενημερωμένοι όσον αφορά τις συνέπειες της επιλογής τους και δεν είχαν επίγνωση των συνεπειών αυτών κατά τη στιγμή του καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου, το δίκαιο που έχουν ορίσει οι διάδικοι δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση που η εφαρμογή του θα συνεπαγόταν άνισες ή παράλογες συνέπειες για οποιονδήποτε από τους διαδίκους.»

Ο κανονισμός (ΕΚ) 4/2009

7 Ο κανονισμός (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής (ΕΕ 2009, L 7, σ. 1), προβλέπει στο άρθρο 1, το οποίο φέρει τον τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», τα εξής:

«Ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται στις υποχρεώσεις διατροφής που απορρέουν από οικογενειακές σχέσεις ή σχέσεις συγγένειας, γάμου ή αγχιστείας.

[…]»

8 Το άρθρο 3 του κανονισμού αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικές διατάξεις», ορίζει τα εξής:

«Σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής στα κράτη μέλη, δικαιοδοσία έχει:

α) το δικαστήριο του τόπου της συνήθους διαμονής του εναγομένου, ή

β) το δικαστήριο του τόπου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής […]

[…]»

9 Κατά το άρθρο 5 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Διεθνής δικαιοδοσία που βασίζεται στην παράσταση του εναγομένου ενώπιον του δικαστηρίου»:

«Πέραν των περιπτώσεων όπου η διεθνής δικαιοδοσία απορρέει από άλλες διατάξεις του παρόντος κανονισμού, το δικαστήριο κράτους μέλους ενώπιον του οποίου ο εναγόμενος παρίσταται αποκτά διεθνή δικαιοδοσία. Ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται, εάν η παράσταση έχει ως σκοπό την αμφισβήτηση της διεθνούς δικαιοδοσίας.»

10 Το άρθρο 15 του ίδιου κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου», έχει ως εξής:

«Το δίκαιο που εφαρμόζεται στις υποχρεώσεις διατροφής προσδιορίζεται σύμφωνα με το [Πρωτόκολλο της Χάγης] στα κράτη μέλη που δεσμεύονται από την πράξη αυτή.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

11 Ο Alexander Mölk έχει συνήθη διαμονή στην Αυστρία ενώ η συνήθης διαμονή της θυγατέρας του Valentina Mölk βρίσκεται στην Ιταλία.

12 Δυνάμει διατάξεως του Bezirksgericht Innsbruck (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Innsbruck, Αυστρία) της 10ης Οκτωβρίου 2014, ο A. Mölk υποχρεούται να καταβάλλει μηνιαία διατροφή στη V. Mölk.

13 Η διάταξη αυτή εκδόθηκε, κατ' εφαρμογήν του αυστριακού δικαίου, κατόπιν αιτήματος για την επιδίκαση διατροφής που είχε υποβάλει η V. Mölk ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης.

14 Κατά τη διάρκεια του έτους 2015, ο A. Mölk ζήτησε από το Bezirksgericht Innsbruck (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Innsbruck) να μειώσει το ποσό της εν λόγω διατροφής από 1ης Φεβρουαρίου 2015, λόγω μειώσεως του καθαρού εισοδήματός του. Η V. Mölk ζήτησε να απορριφθεί αυτό το αίτημα μειώσεως της διατροφής.

15 Με διάταξη της 11ης Δεκεμβρίου 2015, το Bezirksgericht Innsbruck (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Innsbruck) απέρριψε το αίτημα του A. Mölk κατ' εφαρμογήν του ιταλικού δικαίου. Κατά το δικαστήριο αυτό, το συγκεκριμένο αίτημα του A. Mölk διέπεται από το εν λόγω δίκαιο δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, διότι η συνήθης διαμονή της V. Mölk βρισκόταν στην Ιταλία κατά την ημερομηνία υποβολής του αιτήματος αυτού.

16 Με διάταξη της 9ης Μαρτίου 2016, το Landesgericht Innsbruck (περιφερειακό δικαστήριο του Innsbruck, Αυστρία) επικύρωσε, κατ' έφεση, την απόφαση του Bezirksgericht Innsbruck (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Innsbruck), στηρίζοντας εντούτοις την εκτίμησή του στο αυστριακό δίκαιο.

17 Το ως άνω δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι, καθόσον δεν είχε μεταβληθεί η συνήθης διαμονή των δύο διαδίκων, δεν ήταν δυνατό να μεταβληθεί το δίκαιο που εφαρμόστηκε στη διάταξη του Bezirksgericht Innsbruck (πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Innsbruck) της 10ης Οκτωβρίου 2014, απλώς και μόνον επειδή ο υπόχρεος διατροφής είχε ζητήσει να μειωθεί η εν λόγω διατροφή μόλις λίγους μήνες μετά την έκδοση της εν λόγω διατάξεως, η οποία είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου.

18 Ο A. Mölk άσκησε αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ζητώντας να κριθεί η απαίτηση διατροφής βάσει του ιταλικού δικαίου. Υποστηρίζει δε ότι το αίτημά του θα είχε γίνει δεκτό εάν είχε εφαρμοσθεί ορθώς το δίκαιο αυτό.

19 Το αιτούν δικαστήριο έχει αμφιβολίες σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, επισημαίνοντας ότι στη νομική θεωρία έχουν διατυπωθεί δύο διαφορετικές απόψεις.

20 Κατά την πρώτη άποψη, το εφαρμοστέο δίκαιο που καθορίζεται βάσει του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου της Χάγης είναι το δίκαιο του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου, ακόμη κι αν δεν πρόκειται για το δίκαιο του κράτους στο οποίο εδρεύει η αρχή που έλαβε την αρχική απόφαση περί διατροφής.

21 Κατά τη δεύτερη άποψη, το ήδη εφαρμοσθέν στις υποχρεώσεις διατροφής δίκαιο είναι το δίκαιο που πρέπει να εφαρμοσθεί και επί αιτήματος μεταρρυθμίσεως ημεδαπής αποφάσεως ή αλλοδαπής αποφάσεως που έχει αναγνωρισθεί στην ημεδαπή.

22 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο, Αυστρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 3, σε συνδυασμό με το άρθρο 3 του [Πρωτοκόλλου της Χάγης] την έννοια ότι το δίκαιο του κράτους στο οποίο ο δικαιούχος έχει τη συνήθη διαμονή του διέπει και το αίτημα του υπόχρεου για μείωση του τελεσιδίκως επιδικασθέντος σε βάρος του ποσού διατροφής λόγω μεταβολής της εισοδηματικής καταστάσεώς του, ακόμη κι αν το εισέτι καταβλητέο ποσό της διατροφής έχει επιδικαστεί από το δικαστήριο, κατόπιν αιτήματος του δικαιούχου, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος διατηρεί αμετάβλητη τη συνήθη διαμονή του, όπως ορίζεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, του [Πρωτοκόλλου της Χάγης];

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 3, του [Πρωτοκόλλου της Χάγης] την έννοια ότι ο δικαιούχος "προσφεύγει" στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του, και όταν παρίσταται σε διαδικασία που έχει κινήσει ο υπόχρεος ενώπιον της αρχής αυτής, κατά την έννοια του άρθρου 5 του [κανονισμού 4/2009], και ζητεί να απορριφθεί το αίτημα επί της ουσίας;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

23 Κατ' αρχάς πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει το Πρωτόκολλο της Χάγης (απόφαση της 7ης Ιουνίου 2018, KP, C-83/17, EU:C:2018:408, σκέψη 25).

Επί του πρώτου ερωτήματος

24 Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, κατά την οποία η καταβλητέα διατροφή επιδικάσθηκε με απόφαση που έχει

ισχύ δεδικασμένου, κατόπιν αιτήματος του δικαιούχου και, δυνάμει αυτού του άρθρου 4, παράγραφος 3, σύμφωνα με το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή το οποίο ορίζει η διάταξη αυτή, το δίκαιο αυτό διέπει και μεταγενέστερο αίτημα του υπόχρεου, ενώπιον της αρμόδιας αρχής του κράτους της συνήθους διαμονής του, σε βάρος του δικαιούχου περί μειώσεως της διατροφής αυτής.

25 Κατά το γράμμα του άρθρου 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή εφαρμόζεται, υπό την επιφύλαξη του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου αυτού, με πρωτοβουλία του δικαιούχου, όταν αυτός, όπως η V. Mölk στην υπόθεση της κύριας δίκης, προσφεύγει στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος διατροφής έχει τη συνήθη διαμονή του.

26 Τίθεται το ζήτημα αν, μολονότι το γράμμα αυτού του άρθρου 4, παράγραφος 3, δεν προβλέπει ρητώς κάτι τέτοιο, η διάταξη αυτή εξακολουθεί να παράγει αποτελέσματα και όταν ο υπόχρεος, όπως ο A. Mölk στην υπόθεση της κύριας δίκης, προσφεύγει μεταγενέστερα στην ίδια αρχή υποβάλλοντας ορισμένο αίτημα, με αποτέλεσμα το προγενεστέρως καθορισθέν δίκαιο να καθίσταται εφαρμοστέο και στη νέα διαδικασία.

27 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, είναι αναγκαία η ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης λαμβανομένων υπόψη όχι μόνον του γράμματος της διατάξεως αυτής, αλλά και του πλαισίου στο οποίο αυτή εντάσσεται καθώς και των σκοπών που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος.

28 Όσον αφορά το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, πρέπει να επισημανθεί ότι η διάταξη αυτή εντάσσεται σε σύστημα κανόνων συνδέσεως που θεσπίζει το Πρωτόκολλο αυτό, το οποίο προβλέπει κατά κύριο λόγο την εφαρμογή του δικαίου του κράτους της συνήθους διαμονής του δικαιούχου, σύμφωνα με το άρθρο 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου. Οι συντάκτες του Πρωτοκόλλου της Χάγης έκριναν ότι το δίκαιο αυτό παρουσιάζει τον στενότερο σύνδεσμο με την κατάσταση του δικαιούχου και, ως εκ τούτου, εμφανίζεται ως το καταλληλότερο για να ρυθμίσει τα συγκεκριμένα ζητήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίσει ο δικαιούχος διατροφής (απόφαση της 7ης Ιουνίου 2018, KP, C-83/17, EU:C:2018:408, σκέψη 42).

29 Το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου της Χάγης περιέχει ειδικούς κανόνες υπέρ ορισμένων δικαιούχων, όπως, μεταξύ άλλων, στην περίπτωση των υποχρεώσεων των γονέων έναντι των τέκνων τους, οι οποίοι εφαρμόζονται επικουρικώς. Συγκεκριμένα, η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου 4 προβλέπει ότι το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή εφαρμόζεται όταν ο δικαιούχος δεν μπορεί να τύχει διατροφής βάσει του δικαίου που ορίζεται ως κυρίως εφαρμοστέο σύμφωνα με το άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου αυτού.

30 Το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης παρεκκλίνει από τον κανόνα του Πρωτοκόλλου αυτού που υπομνήσθηκε στη σκέψη 28 της παρούσας αποφάσεως, κατά τον οποίο η αρμόδια αρχή εφαρμόζει, πρωτίστως, το δίκαιο του τόπου της συνήθους κατοικίας του δικαιούχου. Αυτό το άρθρο 4, παράγραφος 3, αντιστρέφει τα κριτήρια συνδέσεως που προβλέπονται στο άρθρο 3 και στο άρθρο 4, παράγραφος 2, του εν λόγω Πρωτοκόλλου ορίζοντας, ως κατά πρώτον εφαρμοστέο, το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή όταν ο δικαιούχος διατροφής προσέφυγε στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του (απόφαση της 7ης Ιουνίου 2018, KP, C-83/17, EU:C:2018:408, σκέψη 44) και, ως κατά δεύτερον εφαρμοστέο, το δίκαιο του κράτους στο οποίο ο δικαιούχος έχει τη συνήθη διαμονή του εάν δεν μπορεί να λάβει διατροφή από τον υπόχρεο βάσει του δικαίου του δικάζοντος δικαστή.

31 Το Πρωτόκολλο της Χάγης, προβλέποντας τη δυνατότητα εφαρμογής, κατά πρώτον, του δικαίου του δικάζοντος δικαστή αντί του δικαίου του κράτους στο οποίο ο δικαιούχος έχει τη συνήθη διαμονή του, παρέχει στον δικαιούχο τη δυνατότητα έμμεσης επιλογής της lex fori, η δε επιλογή αυτή απορρέει από την εκ μέρους του δικαιούχου υποβολή του αιτήματός του ενώπιον της αρμόδιας αρχής του κράτους της συνήθους διαμονής του υπόχρεου.

32 Η δυνατότητα αυτή αποσκοπεί στην προστασία του δικαιούχου που θεωρείται ως ο πλέον αδύναμος στις σχέσεις του με τον υπόχρεο, παρέχοντάς του de facto το δικαίωμα επιλογής του εφαρμοστέου επί του αιτήματός του δικαίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, όταν η διαδικασία στην οποία εντάσσεται το αίτημα αυτό έχει περατωθεί με την έκδοση αποφάσεως η οποία έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, ουδόλως συνάγεται από το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης ότι τα αποτελέσματα της επιλογής αυτής πρέπει να επεκταθούν και σε νέα διαδικασία που δεν κίνησε ο δικαιούχος, αλλά ο υπόχρεος.

33 Περαιτέρω, καθόσον πρόκειται για παρέκκλιση από τον κανόνα του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου της Χάγης, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί αυστηρά και να μην επεκταθεί η εφαρμογή της πέραν των ρητώς προβλεπόμενων σ' αυτή περιπτώσεων.

34 Οι εκτιμήσεις αυτές επιρρωννύονται από την εισηγητική έκθεση σχετικά με το Πρωτόκολλο της Χάγης που συνέταξε ο Andrea Bonomi (κείμενο που εγκρίθηκε από την εικοστή πρώτη σύνοδο της Συνδιάσκεψης της Χάγης για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο).

35 Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε ο A. Bonomi στο σημείο 67 της εκθέσεως αυτής, η προβλεπόμενη παρέκκλιση από το κατ' αρχήν εφαρμοστέο δίκαιο της συνήθους διαμονής του δικαιούχου μπορεί να δικαιολογηθεί όταν ο δικαιούχος αποφασίζει ο ίδιος να κινήσει τη διαδικασία στο κράτος εντός του οποίου ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του, ενώ φαίνεται υπέρμετρη στην περίπτωση που η διαδικασία κινήθηκε στο κράτος αυτό με πρωτοβουλία του υπόχρεου, όπως όταν ζητείται η μεταρρύθμιση αποφάσεως που αφορά υποχρέωση διατροφής.

36 Η ανάλυση αυτή επιβεβαιώνεται και από τη σύγκριση του εν λόγω άρθρου 4, παράγραφος 3, με τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου της Χάγης που παρέχουν στα ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα επιλογής, με κοινή συμφωνία, του εφαρμοστέου στην υποχρέωση διατροφής δικαίου, δηλαδή τα άρθρα 7 και 8 του Πρωτοκόλλου αυτού.

37 Το άρθρο 8 του Πρωτοκόλλου της Χάγης παρέχει, ανά πάσα στιγμή, στον δικαιούχο και στον υπόχρεο τη δυνατότητα να ορίσουν ως εφαρμοστέο στην υποχρέωση διατροφής ένα από τα δίκαια που απαριθμούνται στην παράγραφο 1 αυτού του άρθρου 8. Το ούτως καθορισθέν δίκαιο δεν εφαρμόζεται σε συγκεκριμένη διαδικασία, αλλά σε όλες τις διαδικασίες που αφορούν την εν λόγω υποχρέωση.

38 Καθόσον η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου είναι διαρκής, οι συντάκτες του Πρωτοκόλλου της Χάγης υπήγαγαν την εφαρμογή του άρθρου 8 του Πρωτοκόλλου αυτού σε ορισμένες προϋποθέσεις, προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο αρνητικών συνεπειών ιδίως για τον δικαιούχο. Μεταξύ αυτών επισημαίνεται, ιδίως, η προϋπόθεση που προβλέπεται στην παράγραφο 3 αυτού του άρθρου 8, κατά την οποία μόνον όσοι είναι 18 ετών ή άνω έχουν τη δυνατότητα μιας τέτοιας επιλογής βάσει του εν λόγω άρθρου. Επιπροσθέτως, η παράγραφος 5 του ως άνω άρθρου 8 προβλέπει ότι, εάν τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν ήταν πλήρως ενημερωμένα όσον αφορά τις συνέπειες της επιλογής τους και δεν είχαν επίγνωση των συνεπειών αυτών κατά τη στιγμή του καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου, το δίκαιο που έχουν ορίσει δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση που η εφαρμογή του θα συνεπαγόταν προδήλως άνισες ή παράλογες συνέπειες για οποιοδήποτε από αυτά.

39 Αυτές οι προστατευτικές διατάξεις δεν υπάρχουν στο πλαίσιο του άρθρου 7 του Πρωτοκόλλου της Χάγης, το οποίο παρέχει επίσης στους διαδίκους τη δυνατότητα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου, αλλά μόνο στην περίπτωση συγκεκριμένης διαδικασίας. Συνεπώς, η επιλογή δικαίου ισχύει μόνο για τη διαδικασία αυτή και όχι για τις ακόλουθες διαδικασίες που αφορούν την ίδια υποχρέωση διατροφής, πράγμα το οποίο περιορίζει τον κίνδυνο αρνητικών συνεπειών από την εν λόγω επιλογή.

40 Η απουσία τέτοιων προστατευτικών διατάξεων στο κείμενο του άρθρου 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης επιβεβαιώνει, επίσης, την άποψη ότι η διάταξη αυτή εφαρμόζεται σε μία μόνο διαδικασία, δηλαδή στη διαδικασία που κινείται από τον δικαιούχο υπό τις ρητώς προβλεπόμενες σ' αυτήν προϋποθέσεις.

41 Συναφώς, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 48 των προτάσεών του, εάν η αρχική επιλογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή από τον δικαιούχο δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης συνεπαγόταν την εφαρμογή του ίδιου δικαίου και σε μεταγενέστερη διαδικασία κινούμενη από τον υπόχρεο ενώπιον της αρμόδιας αρχής της συνήθους διαμονής του, τούτο θα καθιστούσε δυνατή την καταστρατήγηση του προβλεπόμενου στο άρθρο 8, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης ελάχιστου ορίου ηλικίας καθώς και των άλλων προστατευτικών διατάξεων του εν λόγω άρθρου 8.

42 Επομένως πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης αφορά μόνον την περίπτωση κατά την οποία ο δικαιούχος επιλέγει έμμεσα το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή στο πλαίσιο διαδικασίας που κίνησε ενώπιον της αρμόδιας αρχής του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του και δεν καλύπτει, επίσης, την περίπτωση μεταγενέστερης διαδικασίας η οποία κινήθηκε μετά την τελεσιδικία της αποφάσεως που εκδόθηκε στο πλαίσιο της αρχικής διαδικασίας.

43 Το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να κλονιστεί από την αιτίαση που προβάλλει η Πορτογαλική Κυβέρνηση ότι αυτή η μεταγενέστερη διαδικασία κινήθηκε ενδεχομένως λίγο μετά την πρώτη και ότι θα ήταν παράδοξο να πρέπει να εξεταστούν, βάσει διαφορετικών εννόμων τάξεων, αιτήματα τα οποία έχουν υποβληθεί το ένα μετά το άλλο εντός μικρού χρονικού διαστήματος κατά το οποίο δεν επήλθε καμία μεταβολή στη συνήθη διαμονή των διαδίκων.

44 Συναφώς πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου δεν μπορεί να εξαρτάται από την ημερομηνία ενάρξεως τυχόν δεύτερης διαδικασίας. Πράγματι, μια τέτοια ερμηνεία θα έθιγε τον σκοπό που επιδιώκει το Πρωτόκολλο της Χάγης να είναι δυνατή η πρόβλεψη του εφαρμοστέου δικαίου (βλ., συναφώς, απόφαση της 7ης Ιουνίου 2018, KP, C-83/17, EU:C:2018:408, σκέψη 41).

45 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 42 και 64 των προτάσεών του, η ενδεχόμενη δυσχέρεια που συνιστά η εφαρμογή διαφορετικών δικαίων σε διαδοχικές δίκες μεταξύ των ίδιων διαδίκων φαίνεται να εντάσσεται στο σύστημα των κανόνων συγκρούσεως που θεσπίστηκαν με το Πρωτόκολλο της Χάγης.

46 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, κατά την οποία η καταβλητέα διατροφή επιδικάστηκε με απόφαση που έχει ισχύ δεδικασμένου, κατόπιν αιτήματος του δικαιούχου και, δυνάμει αυτού του άρθρου 4, παράγραφος 3, σύμφωνα με το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή το οποίο ορίζει η διάταξη αυτή, το δίκαιο αυτό δεν διέπει και μεταγενέστερο αίτημα του υπόχρεου, ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους της συνήθους διαμονής του, σε βάρος του δικαιούχου περί μειώσεως της διατροφής αυτής.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

47 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει την έννοια ότι ο δικαιούχος «προσφεύγει», κατά το άρθρο αυτό, στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του, όταν παρίσταται σε διαδικασία που έχει κινήσει ο υπόχρεος ενώπιον της αρχής αυτής, κατά την έννοια του άρθρου 5 του κανονισμού 4/2009, και ζητεί να απορριφθεί το αίτημα του υπόχρεου επί της ουσίας.

48 Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε στο πλαίσιο της απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης συνιστά παρέκκλιση από τον κανόνα του κύριου συνδέσμου που υπομνήσθηκε στη σκέψη 28 της παρούσας αποφάσεως, με συνέπεια να μην είναι δυνατό να επεκταθεί η εφαρμογή του πέραν των ρητώς προβλεπόμενων σ' αυτό περιπτώσεων.

49 Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται μόνον εφόσον συντρέχουν δύο προϋποθέσεις, και συγκεκριμένα εφόσον η αρχή που έχει επιληφθεί της υποθέσεως εδρεύει στο κράτος της συνήθους διαμονής του υπόχρεου και εφόσον στην αρχή αυτή έχει προσφύγει ο δικαιούχος, δηλαδή η διαδικασία πρέπει να έχει κινηθεί με πρωτοβουλία του δικαιούχου.

50 Στην περίπτωση διαδικασίας που κινήθηκε από τον υπόχρεο ενώπιον της αρχής του κράτους της συνήθους διαμονής του, η παράσταση του δικαιούχου μπορεί ασφαλώς να έχει ως συνέπεια τη θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας της αρχής αυτής, όπως προβλέπει το άρθρο 5 του κανονισμού 4/2009.

51 Εντούτοις, από την ως άνω αποδοχή δικαιοδοσίας δεν μπορεί να συναχθεί και ότι ο δικαιούχος έχει «προσφύγει» στην αρχή του κράτους της συνήθους διαμονής του υπόχρεου, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης.

52 Η ερμηνεία αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 72 των προτάσεών του, την επιβαλλόμενη από τη διάταξη αυτή εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή σε όλες τις διαδικασίες που κινούνται ενώπιον της αρχής αυτής, ενώ από την απάντηση στο πρώτο ερώτημα προκύπτει ότι η ευχέρεια έμμεσης επιλογής του δικαίου αυτού, την οποία παρέχει στον δικαιούχο το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, ισχύει μόνο για τις διαδικασίες που κινούνται με δική του πρωτοβουλία.

53 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης έχει την έννοια ότι ο δικαιούχος δεν «προσφεύγει», κατά το άρθρο αυτό, στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του, όταν παρίσταται σε διαδικασία που έχει κινήσει ο υπόχρεος ενώπιον της αρχής αυτής, κατά την έννοια του άρθρου 5 του κανονισμού 4/2009, και ζητεί να απορριφθεί το αίτημα του υπόχρεου επί της ουσίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

54 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, της 23ης Νοεμβρίου 2007, σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις υποχρεώσεις διατροφής, που εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2009/941/ΕΚ του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, κατά την οποία η καταβλητέα διατροφή επιδικάστηκε με απόφαση που έχει ισχύ δεδικασμένου, κατόπιν αιτήματος του δικαιούχου και, δυνάμει αυτού του άρθρου 4, παράγραφος 3, σύμφωνα με το δίκαιο του δικάζοντος δικαστή το οποίο ορίζει η διάταξη αυτή, το δίκαιο αυτό δεν διέπει και μεταγενέστερο αίτημα του υπόχρεου, ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους της συνήθους διαμονής του, σε βάρος του δικαιούχου περί μειώσεως της διατροφής αυτής.

2) Το άρθρο 4, παράγραφος 3, του Πρωτοκόλλου της Χάγης, της 23ης Νοεμβρίου 2007, έχει την έννοια ότι ο δικαιούχος δεν «προσφεύγει», κατά το άρθρο αυτό, στην αρμόδια αρχή του κράτους στο οποίο ο υπόχρεος έχει τη συνήθη διαμονή του, όταν παρίσταται σε διαδικασία που έχει κινήσει ο υπόχρεος ενώπιον της αρχής αυτής, κατά την έννοια του άρθρου 5 του κανονισμού (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή

δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, και ζητεί να απορριφθεί το αίτημα του υπόχρεου επί της ουσίας.

(υπογραφές)